

Felvilágosult reformok Mária Terézia idején

A felvilágosult abszolutizmus

A Birodalom korszerűsítése (reformokat, modernizációt szeretne gazdaságban, úgy, hogy a rendszer lényege (a király korlátlan hatalma, a feudális keretek, a kiváltságos rétegek, és az alapvető politikai viszonyok) alapvetően nem változnak. Az uralkodó **rendeletekkel**, felülről irányít

Felvilágosult abszolutizmus:

- a 18. században kialakult **kormányzati forma**
- az uralkodók a felvilágosodás eszmerendszerének néhány elemét elfogadták, reformjaikba beépítették
- korszerűsítették az oktatást, az egészségügyet
- közigazgatási reformot hajtottak végre
- felléptek az előjogok, kiváltságok ellen
- szabályozták az egyház és az állam viszonyát
- merkantilista gazdaságpolitikát folytattak-védővámok alkalmazása
- felülről végrehajtott (a király/nő által) reformokkal modernizálták feudális államaikat
- nem fogadták el a népszuverenitás elvét
- az isten kegyelméből uralkodó király eszménye változatlan maradt

Mária Terézia (1740-1780)

2. Előzmények:

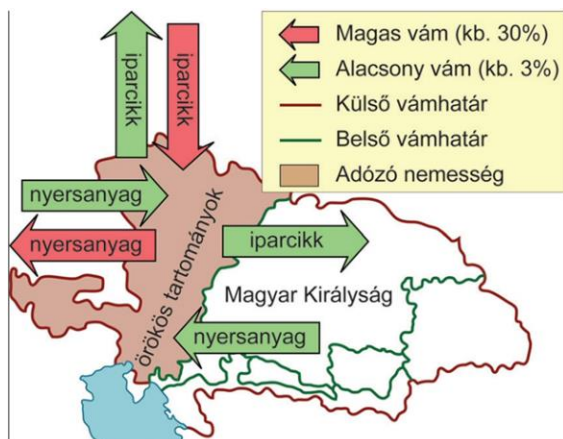
- III. Károly (1711-1740) uralkodott, de csak lányai születtek, ezért gondot okozott a trónutódlás
- elfogadtatta a **1723: Pragmatica Sanctio-t**:
 - ami kimondja a leányági örökösödést,
 - valamint hogy a birodalom országai elválaszthatatlanul
- 1740: III. Károly halála után

Európában sokan nem fogadták el a Pragmatica Sanctiot, köztük II. Frigyes porosz király sem. Háború kezdődött az osztrák trónért, ezt nevezzük **osztrák örökösödési háborúnak (1740-48)**

- A háborúban mindenki elpártolt Mária Terézia mellől, kivéve a magyar nemességet, akik az 1741-es pozsonyi országgyűlésen „**életüket és vérüket**” (vitam et sanguinem) áldozták neki, hűséget fogadtak neki.
- A háború során a **poroszok elfoglalták** az erőforrásban gazdag **Sziléziát**, amit a háborút lezáró békében meg is tarthattak. Cserébe elismerték Mária Teréziát osztrák uralkodónak.
- Mária Terézia egyébként a **hétéves háborúban megpróbálta visszaszerezni Sziléziát** (1756-63), azonban nem járt sikerrel.
- Mária Terézia nem volt hálátlan a magyar nemesség hűségéért.
- Az örökös tartományokon minden nemesnek adót kellett fizetni, Magyarországon viszont nem,

3. Mária Terézia rendeletei

A rendelet, vagy idegen szóval pátens. A pátens szó szerint uralkodói nyílt parancs. Az olyan hatalmat, ahol az országgyűlés mellőzésével, **az uralkodó egymaga hozott meg törvényeket**, rendeleti kormányzásnak hívjuk.

1754: vámrendelet: kettős vámhatár (Habsburg Birodalom és Magyarország körül is egy-egy)

- a belső vámhatár 1850-ig fennmaradt és súlyos torzulásokat okozott a magyar gazdaság szerkezetében
cél: ne legyen vetélytársa az osztrák és cseh iparnak
→a magyar nyersanyagok és mezőgazdasági termékek a birodalom határain belül maradjanak

Tehát tételezzük fel, hogy van három szarvasmarhád. Ha ki akarod vinni külföldre (mondjuk, hogy eladd Münchenben), akkor a határon magas vámot kellett fizetni utánuk. A magas vám miatt természetesen a müncheni piacon meg kell növelned a szarvasmarháid eladási árát, nehogy bukj a vám miatt. Viszont lehet (több mint valószínű), hogy olyan magas áron árulod, hogy senki se fogja megvenni, hiszen fele annyiért tudnak venni ottani szarvasmarhát.

A kettős vámhatár elősegítette, hogy Magyarország **agrárország** maradjon, iparcikkeket pedig olcsón csak az örökös tartományoktól tudott beszerezni. A rendelet a magyarok érdekeit természetesen sértette (hiszen ipari fejlődés nem történt az országban), azonban ha az egész birodalom érdekeit nézzük, akkor belföldön a fejlődés pontosan emiatt indult meg

A belső piac és a magas külső vámok miatt létrejött a **merkantilista gazdaságpolitika** a Habsburg Birodalomban, ami megakadályozta a pénz kiáramlását az országból, megidézte az ország fejlődését!

1767: urbárium: úrbérrendezés

- Magyarországon a mezőgazdaság fellendülőben volt, ezért a földesurak megnövelték majorsági területüket, gyakran a jobbágytelkek, illetve a közös felhasználású területek rovására.
- A birodalomban viszont az adók jórészét a jobbágytelkeken élők fizették, ezért meg kellett védeni a jobbágytelkek csökkenését.
 - a jobbágy – földesúri viszony rendezése, rendeletbe foglalása
 - rögzítette:
 - a jobbágyterhek mértékét 1 ft fejadó
 - a robot mennyiségét (heti 1 nap igás, vagy 2 nap gyalogrobot)
 - a telek nagyságát (16-40hold)
 - célja az adózók védelme volt **jobbágy, mint adóalany védelme**
- 1777: Ratio Educationis:
 - oktatási rendelet
 - célja: minél több gyerek járjon 6-12 év között iskolába (még nem általános tankötelezettség!)
 - Hasznos és Habsburg-hű polgárokat szerettek volna nevelni, ezért az oktatást meg kellett reformálni,
 - hatása:
 - egységes iskolaszervezet jött létre
 - egységes tanmenetek létrehozása
 - állam szerepet vállalt az oktatásban (az egyház mellett)
 - modern tananyag

4. Mária Terézia értékelése

- a felvilágosodás jegyében fontosnak tartotta a birodalom fejlesztését
- birodalmi szempontokat érvényesített, de erősítette a magyarok bizalmát a dinasztia iránt
- a nemességgel kompromisszumokat kötött
- létrehozta a Testőrséget és ezzel ösztönözte a magyar felvilágosodást (Theresianum)

II. József „felvilágosult zsarnoksága”

Mária Terézia 1740-1780-ig uralkodott a Habsburg Birodalomban.

Az ő fia II. József, aki tudatosan készült az uralkodásra.

1. II. József (1780-1790)

- mivel későn jutott hatalomra, (40évesen) azonnali és gyors átalakulásban érdekelt
- **nem koronáztatta** meg magát, hogy ne kelljen betartania a törvényeket („kalapos király”)

2. II. József rendeletei

Ifjúkori **utazásai** megerősítették abban, hogy az **eltérő fejlettségű, különböző hagyományokkal rendelkező birodalomrészek irányítása nehézkes.**

II. József terveiben az **erős központosítás**, az **egységes összbirodalom** megteremtése szerepelt, amelyben az alattvalók számára a **közjót az állam teremti meg.** Szilárd meggyőződése volt, hogy csak az általa elképzelt reformok fogják megújítani a birodalmat.

célja egy jól működő EGYSÉGES ÉS GAZDAG HABSURG BIRODALOM létrehozása volt

a, egyházra vonatkozó: (az egyházat az állam alá kívánta rendelni):

- **türelmi rendelet:** a katolikus valláson kívüli vallások elismerése (pl. görögkeleti, református, evangélikus) → minden állami hivatalt betölthettek, iskolát, templomot építhettek
- feloszlatta a „felesleges” (nem oktató és gyógyító) szerzetesrendeket. vagyonukat szétszította a vidéki **alsópapság** papság között, **akik az ettől kezdve fizetést kaptak az államtól** → megszaporodtak a plébániák
- az uralkodó döntései kiváltották a Szentszék nemtetszését.
- A **pápa Bécsbe látogatott** (fordított Canossa-járás, 1782), de az **uralkodó visszautasította** az egyházfő kéréseit.
- A következő egyházpolitikai rendelkezések **aprólékosan szabályozták az egyházi életet** (a körmenetek lerövidítése, a templomokban égő gyertyák száma),
- és már a **hívők is szembefordultak vele** (például amiatt, hogy a fakoporsós temetés helyett az olcsóbb temetést írta elő; a holttestet vászonba csavarva kellett eltemetni).

b, közigazgatásra vonatkozó:

- Bécsben összevont főhatóságok (takarékoság jegyében)
- **tíz kerületre** osztotta fel az országot (Erdélyben három kerületet alakított ki), ezzel **alárendelte** az önkormányzattal rendelkező **vármegyéket**. II. József a hatékony ügyintézésel indokolta a döntést, holott ezzel a nemesi ellenállás központjait számolta fel.
- úriszék: a földesúr csak a saját pereit bonyolíthatja, a jobbágyét nem

c, jobbágyokra vonatkozó (jobbágyrendelet): 1785

- megszüntette a röghözkötést, azaz a szabad költözködés jogát megkapják a jobbágyok
- szabad munkavállalás
- szabad mesterségtanulás
- iskolalátogatás szabadsága
- házasságkötési engedély megszüntetése
- jobbágygyerekek cselédségének megszüntetése
- tulajdonjog vásárlása
- lazítja a földhöz és a birtokhoz való kötődést
- TEHÁT: parasztvédelem
- DE: elmarad a földesurak kártalanítása

d, nemességre vonatkozó:

- népszámlálást és birtokösszeírást jövedelemfelmérést rendelt el
- ezzel vszínű, h egy általános, nemesekre is kiterjedő adó előkészítése volt a cél
- azaz szándéka volt a nemesi birtok megadóztatásának

e, kultúrára vonatkozó:

- a nyelvrendelet
- a német nyelv hivatalossá tétele (=közigazgatás nyelve a latin helyett a német)
- a magyar nemesség ezt a magyar rendi önállóság elleni lépésnek értékelte

3. II. József uralkodásának vége

II. József uralkodásának végén **súlyos bel-és külpolitikai problémák** halmozódtak fel.

- Oroszországgal szövetségben háborút indított az Oszmán Birodalom ellen (1787), és a császári seregek kezdetben vereségeket szenvedtek. A háború egyre több kiadással járt. →emelik az **adókat**, ezért a **jobbágyok elégedetlenek**.
- A **rendek is** elégedetlenkednek
 - ők az abszolutista kormányzást és a rendeleti reformokat sérelmezik; **kialakul a nemesi ellenállás, ami** már-már felkeléssel fenyegetett
- Az 1789-es évi **francia forradalom** elsodorta II: József legfőbb szövetségesét **XVI. Lajost**, a francia forradalmi csapatok pedig elfoglalták Osztrák-Németalföldet (Belgiumot). Ezek még inkább aláásták **II. József** tekintélyét.

1790 elején a császár súlyosan megbetegedett, és **halálos ágyán – három kivétellel** (türelmi rendelet, jobbágyrendelet, a papság állami fizetése) – **visszavonta az összes rendeletét**. A **„nevezetes tollvonás”** addigi politikájának felszámolását jelentette, és II. József néhány nappal később meghalt.

4. II. József értékelése

- felvilágosult abszolutista kormányzásának hatására:
 - kibontakozik hazánkban a felvilágosodás
 - a nemzeti öntudatra ébredés felgyorsul
- megalapozza a következő történelmi korszakot → reformkor
- Erőszakosan akart modernizálni az európai versenyre hivatkozva
 - A gazdasági modernizáció pozitív vonás
 - de a magyar rendi jogok korlátozása,
 - az ország önállóságának felszámolása,
 - az abszolutisztikus uralkodói formák gyakorlása elítélendő